

УДК 658.155

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-280-2-7

ГАВАТЮК Л. С., ПІЛАТ А. К.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕНТАБЕЛЬНІСТЮ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

У роботі досліджено поняття рентабельності як основного показника фінансової стійкості підприємства. Розглянуто роль рентабельності в сучасних ринкових умовах. Запропоновано основні шляхи підвищення показників рентабельності. Розроблено механізм ефективності управління рентабельністю підприємства. Запропоновано стратегію управління та моніторингу показників рентабельності на підприємстві.

Ключові слова: рентабельність, фінансовий результат, механізм управління рентабельністю, ефективність діяльності підприємства.

GAVATIUK L., PILAT A.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

IMPROVING THE PROFITABILITY MANAGEMENT SYSTEM AS A CONDITION FOR EFFECTIVE FUNCTIONING OF ENTERPRISES

The aim of the research – to examine the concept of profitability as the main indicator of financial sustainability of an enterprise. Essence of the such concepts as "profitability management" and "profitability of the enterprise" are determined. Consideration of the role of profitability in modern market conditions. Development of a mechanism for improving the efficiency of enterprise profitability management. Offer of the strategies for managing and monitoring profitability indicators in the enterprise. Necessary of the conditions for effective management and improvement of the enterprise profitability management process are identified. Profitability is a relative indicator of yields that characterizes the efficiency of economic and financial activities of an enterprise. The process of forming a mechanism for managing the profitability of an enterprise should begin with the characteristics of its components, conducting a detailed analysis of profitability, determining factors that had an impact on the change in indicators, and developing ways to grow them. The mechanism for managing the profitability of an enterprise is part of the overall enterprise management system, which provides an impact on the factors that affect the overall performance of the entity. Improving the profitability management system of the enterprise will allow managers to use it to ensure stable operation and forecast the development of the enterprise in the future. If the financial and economic mechanism for managing profitability is improved, it will be possible to achieve long-term goals, as well as increase the level of competitiveness of the enterprise in the market.

Keywords: profitability, financial result, management mechanism, profitability management, efficiency of enterprise activity.

Вступ. На сучасному етапі переходу до ринкової економіки набуває актуальності проблема побудови вдосконаленої системи управління рентабельністю підприємства, що дасть змогу ефективно й раціонально розподіляти вільні фінансові ресурси, планувати власну діяльність та підвищити стабільність підприємства. Характерною рисою сьогодення стала велика кількість збиткових підприємств, зростає потреба у дослідженні причинно-наслідкових зв'язків, пов'язаних із процесом управління рентабельністю. Тому слід постійно приймати неординарні рішення щодо господарської діяльності підприємства та його фінансового стану.

Дослідженням питань щодо вдосконалення системи управління рентабельністю підприємства присвячено праці С.В. Гавалешко, В.В. Горланчук, А.Ю. Дронова, Т.Л. Керанчук, О.О. Непочатенко, А.С. Партола, А.В. Сідун, М.Ю. Танцюра, Л.В. Тешева та ін.

Результати дослідження. Рентабельність є одним із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва. Рентабельність безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку. Однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку. Рентабельність – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках.

Саме поняття «рентабельність» походить від слова «рента», що в загальному вигляді означає дохід. Рентабельність є одним із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу в процесі виробництва. Якщо сума прибутку показує абсолютний ефект від діяльності, то рентабельність характеризує міру цієї ефективності, тобто відносний рівень прибутковості підприємства або продукції, що виробляється.

В економічній літературі спостерігається велика кількість тлумачень рентабельності. Більш детально різні підходи до розкриття цього поняття наведено у табл. 1.

Узагальнюючи визначення, наведені вище, під рентабельністю слід розуміти поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення [6, с. 114].

Таблиця 1

Визначення рентабельності підприємства в літературних джерелах

Автор	Визначення рентабельності підприємства
С.В. Гавалешко [1, с. 142]	Рентабельність – це прибутковість підприємства або підприємницької діяльності. Розраховується рентабельність як частка від ділення прибутку на витрати або на витрату ресурсів
В.В. Горлачук, І.Г. Яненко [2, с. 273]	Рентабельність – це відносний показник ефективності виробництва. У загальному вигляді він розраховується як відношення прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку
А.Ю. Дронова [3, с. 141]	Рентабельністю – це відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень окупності (прибутковості) відповідних складових процесу виробництва або сукупних витрат підприємства
О.О. Непочатенко, Н.Ю. Мельничук [4, с. 223]	Рентабельність – це співвідношення прибутку з понесеними витратами (один із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, який характеризує інтенсивність їх роботи)
Л.В. Тешева [5, с. 32]	Рентабельність – це стан фірми, коли сума витрат від реалізації продукції покриває витрати на виробництво і реалізацію цієї продукції

В сучасних кризових економічних умовах господарювання в Україні зростає роль суб'єктів господарювання як первинної ланки економіки. Ефективне функціонування підприємств значно впливає як на добробут власників, споживачів, так і на економічну ситуацію в країні шляхом наповнення державного бюджету сплатою податків, зборів та обов'язкових платежів. Тому, управління підприємством потребує раціонального і економічно обґрунтованого підходу до планування своєї господарської діяльності, визначення фінансової і виробничої політики, аналізу та оцінки прибутковості, а також запровадження ефективної виробничої, маркетингової та фінансової діяльності. Для цього необхідно визначити напрями удосконалення системи управління рентабельністю підприємства. Покращення показників рентабельності мають включати заходи, спрямовані на зростання доходів, зниження витрат, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на прибуток.

Успішні результати функціонування та розвиток підприємства зумовлюються передусім зростанням фінансових результатів та ефективною системою управління рентабельністю підприємства. Саме цей показник є індикатором, що характеризує ефективність фінансово-економічного механізму та прибутковість діяльності підприємства в умовах жорсткої ринкової конкуренції [3, с. 142].

Аналіз та оцінка прибутку й рентабельності підприємства дає змогу виявити тенденції розвитку, вказати керівництву підприємства шляхи покращення діяльності підприємства, вказати на помилки в господарській діяльності, а також виявити резерви зростання прибутку, що в кінцевому підсумку дає змогу підприємству більш успішно функціонувати.

Рівень рентабельності підприємств залежить від величини прибутку, товарної продукції, витрат виробництва, величини основних виробничих фондів і нормованих обігових засобів. Важливими факторами, які забезпечують зростання прибутку та рентабельності, є зростання продуктивності праці, економія матеріальних ресурсів, підвищення фондовіддачі та рівня технічного прогресу, а саме: механізації та автоматизації трудомістких технологічних процесів, удосконалення організації виробництва та ін. Якомога повніше врахування підприємством таких факторів сприятиме підвищенню ефективності його діяльності [7, с. 305]. Велике значення для забезпечення умов невинного зростання прибутку й рентабельності має якість їх планування. Планування прибутку та рентабельності включає глибокий аналіз фінансових та виробничих показників за попередній період та має на меті досягнення максимальної узгодженості з кількісними й якісними показниками плану випуску продукції, виконання робіт, їх собівартості, зниження непродуктивних витрат.

Механізм управління рентабельністю підприємства є частиною загальної системи управління підприємством, що забезпечує вплив на чинники, від яких залежить загальний результат діяльності суб'єкта (рис. 1) [5, с. 34].

Процес формування механізму управління рентабельністю підприємства необхідно розпочати з характеристики його складників, проведення детального аналізу рентабельності, визначення факторів, що мали вплив на зміну показників, розроблення шляхів їхнього зростання. Під час формування механізму управління рентабельністю підприємства важливо визначитися з типом стратегії підвищення його показників.

Наступний етап включає розроблення стратегії управління рентабельністю підприємства, тобто визначення цілей, стратегічних напрямів та перспектив розвитку підприємства. На цьому етапі необхідно узгодити цілі розробленої стратегії із загальною стратегією підприємства. Передостаннім етапом розроблення є реалізація стратегії. Для цього керівникам необхідно мати набір методик та моделей, на основі яких приймати найбільш доцільні рішення. Успіх реалізації розробленої стратегії підприємства залежить певною мірою від наявної системи контролю [1, с. 142].

Реалізацію запланованої стратегії забезпечує вирішення ключових завдань механізму управління рентабельністю підприємства [8, с. 108], а саме:

- 1) планування прибутковості від звичайної діяльності підприємства;
- 2) виявлення резервів максимізації прибутку за рахунок видів діяльності;
- 3) виявлення резервів зростання рентабельності за рахунок оптимізації витрат;
- 4) вживання заходів, спрямованих на зростання продуктивності праці, більш повне використання основних фондів, зменшення матеріальних витрат та витрат на обслуговування виробництва;

- 5) збільшення обсягу реалізованої продукції, а також, звичайно, зниження собівартості продукції;
 6) посилення конкурентоспроможності за рахунок визначення припустимого рівня фінансових ризиків.

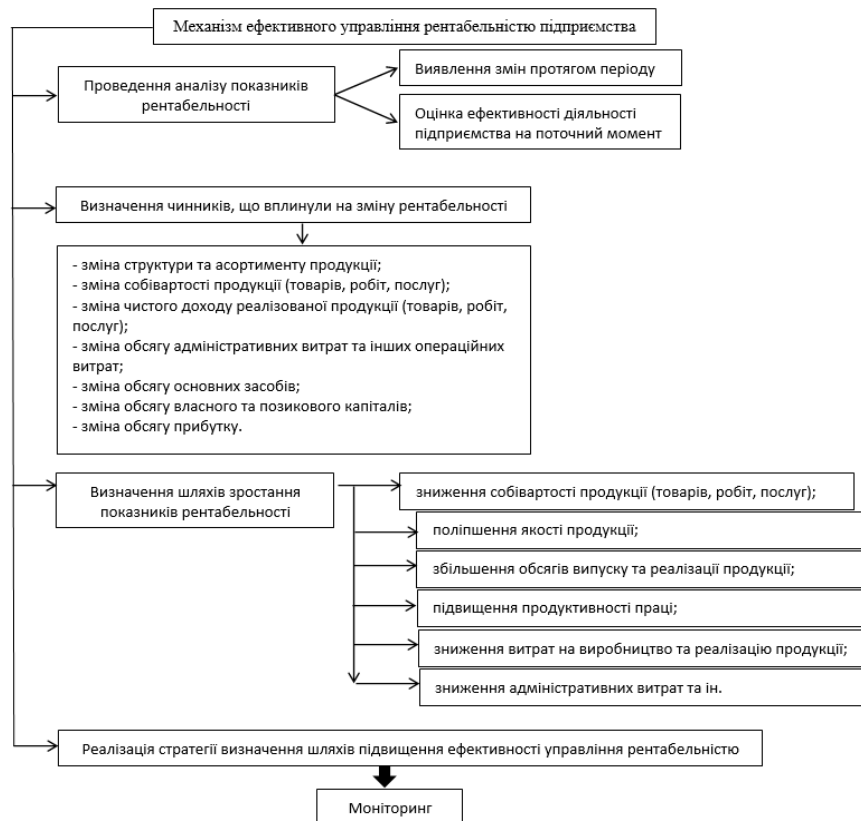

Рис. 1. Механізм ефективного управління рентабельністю підприємства

На заключному етапі необхідно проводити моніторинг, що включає: аналіз та оцінку рівня рентабельності підприємства; визначення досягнутих результатів реалізації стратегії та їх порівняння з установленими стандартами; коригування стратегії та формування корегуючих заходів.

Таблиця 2

Умови максимізації прибутку та підвищення рівня рентабельності підприємства

Напрямок	Сутність	Вимоги до реалізації
<i>Кількісні умови</i>		
Збільшення обсягів випуску та реалізації продукції	Зростання об'ємів реалізації призведе до більшого зростання прибутку за рахунок зниження частки постійних витрат, що припадають на одиницю продукції	Збільшення обсягів виробництва та реалізації за рахунок кращого використання трудових ресурсів, основних фондів, сировини й матеріалів
Зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції	Зі зниженням витрат на виробництво та реалізацію продукції зростає сума прибутку. Максимальна мобілізація резервів собівартості продукції є важливою умовою ефективного функціонування підприємства	Зниження собівартості за рахунок більш ефективного використання ресурсів, підвищення технічного рівня виробництва та вдосконалення організації виробництва та праці
Впровадження економічно обґрунтованих норм	Економічно і технічно обґрунтовані норми й нормативи та їх своєчасний перегляд призводять до зниження витрат	Розробка норм та нормативів запасів сировини, матеріалів готової продукції та інших оборотних коштів
Цінова політика підприємства	Необхідно застосовувати правильну цінову політику, адже збільшення ціни може призвести до певного скорочення обсягу продажу, а проведення політики низьких цін – до зниження прибутку	Розробка стратегії ціноутворення, встановлення цін відповідно до ринкових, застосування акцій, оптових знижок, знижок постійним покупцям тощо
<i>Якісні умови</i>		
Впровадження досягнень науково-технічного прогресу	Впровадження у виробництво удосконаленої техніки та нових технологій дозволить скоротити витрати на одиницю продукції за рахунок збільшення обсягів виробництва та економії на оплаті праці	Створення автоматизованих систем управління, використання методів вдосконалення та модернізації техніки та технології
Підвищення якості продукції	Підвищення якості продукції дозволить значно скоротити витрати на виправлення браку та втрати від бракованих виробів, що не підлягають ремонту	Контроль за якістю продукції, мотивація та надання додаткових стимулів персоналу для скорочення кількості бракованої продукції
Підвищення продуктивності праці	Зі зростанням продуктивності праці знижуються витрати праці в розрахунку на одиницю продукції	Активна мотивація персоналу та надання різноманітних стимулів для більш ефективної праці
Маркетингова кампанія	Ефективна організація маркетингу дозволяє значно збільшити обсяги реалізації продукції, що впливає на рентабельність підприємства	Розробка ефективної маркетингової стратегії, що направлена на пошук «свого» споживача продукту та «свого» сегменту ринку

Для успішного розвитку будь-якого підприємства та забезпечення ефективності його діяльності необхідно постійно працювати над пошуком максимізації прибутку та шляхів підвищення рівня рентабельності підприємства. Дуже важливим моментом у діяльності підприємства є виявлення та кількісне вимірювання впливу факторів на показники рентабельності підприємства, пошук резервів їхнього зростання та обґрунтування і розробка заходів щодо використання виявлених резервів. Більш детальний аналіз максимізації прибутку та підвищення рівня рентабельності підприємства наведений у таблиці 2 [9, с. 680].

Висновки. Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність господарської та фінансової діяльності підприємства. Оцінка рентабельності діяльності підприємств є підґрунтям для ефективного управління та забезпечення сталого розвитку у майбутньому. В той же час, практика прийняття та реалізації управлінських рішень показує, що на підприємствах України, оцінка прийняття управлінських рішень з точки зору показників рентабельності часто нехтується, що призводить до зниження їх ефективності, значних витрат часу та ресурсів. У зв'язку із цим виникає гостра потреба в удосконаленні системи управління рентабельністю, що у повній мірі відобразить різні аспекти діяльності. Така система дозволить створити дієвий управлінський механізм та стане основою для підвищення обґрунтованості та ефективності управлінських рішень.

Отже, удосконалення механізму управління рентабельністю підприємства дасть змогу керівникам використовувати його для забезпечення стабільного функціонування та прогнозування розвитку підприємства в майбутньому. За умови вдосконалення фінансово-економічного механізму управління рентабельністю стане можливим досягнення довгострокових цілей, а також підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Література

1. Гавалешко С. В. Рентабельність підприємства та шляхи його підвищення / С. В. Гавалешко // Економікс. – 2012. – № 10. – С. 141–152.
2. Горлачук В. В. Економіка підприємства : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Горлачук, І. Г. Яненкова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.
3. Дронова А. Ю. Рентабельність як складова оцінки ефективності діяльності торговельних підприємств на ринку нафтопродуктів України / А. Ю. Дронова // Економіка промисловості. – 2011. – № 53. – С. 140–146.
4. Нepochatenko O. O. Фінанси підприємств : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нepochatenko, Н. Ю. Мельничук. – 2-е вид., розшир. та доповн. – Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 504 с.
5. Тешева Л. В. Основні засади формування механізму управління рентабельністю підприємства / Л. В. Тешева, В. В. Титаренко // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 27. – С. 31–35.
6. Танцюра М. Ю. Стратегія забезпечення рентабельності підприємства / М. Ю. Танцюра, Д. Л. Шихмамбетова // Економіка Криму. – 2012. – № 2(39). – С. 113–116.
7. Сідун В. А. Економіка підприємства : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В. А. Сідун, Ю. В. Пономарьова. – 2-е вид., розшир. та доповн. – Київ : Центр учбової літератури, 2006. – 356 с.
8. Керанчук Т. Л. Концепція вартісно-орієнтованого управління підприємством та можливості її адаптації в Україні / Т. Л. Керанчук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 104–114.
9. Партола А. С. Шляхи підвищення прибутковості підприємства / А. С. Партола // Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти. – 2017. – С. 679–684.

References

1. Havaleshko S. V. Rentabelnist pidpriyemstva ta shliakhy yoho pidvyshchennia / S. V. Havaleshko // Ekonomiks. – 2012. – № 10. – S. 141–152.
2. Horlachuk V. V. Ekonomika pidpriyemstva : [pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / V. V. Horlachuk, I. H. Yanenkova. – Mykolaiv : Vyd-voChDU im. Petra Mohyly, 2010. – 344 s.
3. Dronova A. Yu. Rentabelnist yak skladova otsinky efektyvnosti diialnosti torhovelnykh pidpriyemstv na rynku naftoproduktiv Ukrainy / A. Yu. Dronova // Ekonomika promyslovosti. – 2011. – № 53. – S. 140–146.
4. Nepochatenko O. O. Finansy pidpriyemstv : [pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / O. O. Nepochatenko, N. Yu. Melnychuk. – 2-e vyd., rozshyr. ta dopovn. – Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury, 2019. – 504 s.
5. Tiesheva L. V. Osnovni zasady formuvannia mekhanizmu upravlinnia rentabelnistiu pidpriyemstva / L. V. Tiesheva, V. V. Tytarenko // Prychornomorski ekonomichni studii. – 2018. – Vyp. 27. – S. 31–35.
6. Tantsiura M. Yu. Stratehiia zabezpechennia rentabelnosti pidpriyemstva / M. Yu. Tantsiura, D. L. Shykhmambetova // Ekonomika Krymu. – 2012. – № 2(39). – S. 113–116.
7. Sidun V. A. Ekonomika pidpriyemstva : [pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / V. A. Sidun, Yu. V. Ponomarova. – 2-e vyd., rozshyr. ta dopovn. – Kyiv : Tsentр uchbovoi literatury, 2006. – 356 s.
8. Keranchuk T. L. Kontseptsiia vartisno-orientovanoho upravlinnia pidpriyemstvom ta mozhlyvosti yii adaptatsii v Ukraini / T. L. Keranchuk // Finansy Ukrainy. – 2011. – № 7. – S. 104–114.
9. Partola A. S. Shliakhy pidvyshchennia prybutkovosti pidpriyemstva / A. S. Partola // Rozvytok yevropeiskoho prostoru ochyma molodi: ekonomichni, sotsialni ta pravovi aspekty. – 2017. – S. 679–684.

Надійшла / Paper received: 07.04.2020
Надрукована / Paper Printed : 05.05.2020